

Niet vroeg selecteren, maar kansen creëren

Eddie Denessen is bijzonder hoogleraar sociaal-culturele achtergronden en differentiatie in het onderwijs aan het instituut Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Leiden en universitair hoofddocent aan de opleiding Onderwijswetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Denessen doet onderzoek naar ongelijkheid in het onderwijs, sociaal-culturele verschillen in opvattingen over onderwijs, ouderbetrokkenheid, communicatie tussen leraren en ouders en houdingen van leraren ten aanzien van diverse groepen leerlingen. We praten met Sardes-hoogleraar Eddie Denessen over de overgang po-vo en gelijke kansen.

Vroege selectie

Eddie Denessen onderzoekt de overgang van po naar vo, onder andere in Nijmegen. "Schoolbesturen benaderen mij omdat ze vragen hebben over de overgang po-vo. Scholen maken zich zorgen over de kwaliteit van advisering, de op- en afstroom en de druk die sommige ouders uitoefenen om een zo hoog mogelijk schooladvies te krijgen voor hun kind. Voor mij als wetenschapper is de overgang po-vo interessant omdat uit internationale vergelijkingen blijkt dat Nederland erg vroeg selecteert. Internationaal kijkt men kritisch naar deze vroege selectie en de gevolgen die dit heeft voor kinderen uit de lagere sociaaleconomische milieus."

Het vroege selectiemoment is nadelig voor deze groep leerlingen. Vanwege het risico op een onderwijsachterstand als gevolg van een minder stimulerend thuisaanbod, hebben ze baat bij een later selectiemoment. Het zijn vaker 'laatbloeiers', die extra tijd nodig hebben om hun

"Ik maak me zorgen over de hardnekkige praktijk van vroege selectie en de gevolgen daarvan"

potentieel te laten zien. "Ik maak me zorgen over de hardnekkige praktijk van vroege selectie en de gevolgen daarvan", zegt Denessen. "Terwijl wij ons druk maken over gelijke kansen, zijn homogene brugklassen populair geworden de afgelopen jaren."

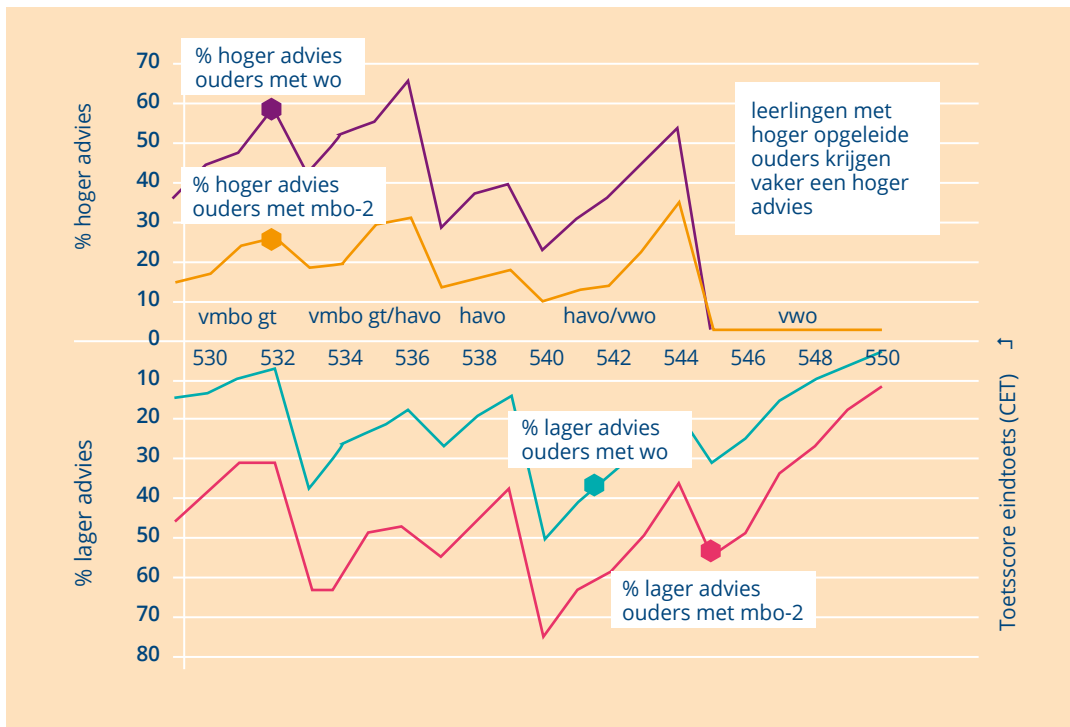
Ook schoolleiders maken zich zorgen over kansgelijkheid. Een school moet aantrekkelijk zijn voor ouders en tegelijkertijd is er sprake van concurrentie tussen scholen. De trend is dat veel (hoogopgeleide) ouders kiezen voor homogene (vwo-)brugklassen. Onderzoek laat zien dat de zorgen in het onderwijsveld over de kwaliteit van het schooladvies van de basisschool in de meeste gevallen ongegrond zijn (zie o.a. Buijs & Denessen, 2018). Basisscholen adviseren zorgvuldig. De loopbaan in het voortgezet onderwijs verloopt voor de grootste groep leerlingen conform het gegeven advies.

Op- en afstroom ten opzichte van het advies komen ongeveer evenveel voor. Dit is goed nieuws, maar je kunt ook stellen dat het geen verrassing is, denkt Denessen: "Een schooladvies heeft ten dele het karakter van een *selffulfilling prophecy*. Een leerling krijgt onderwijs op het niveau waarvoor hij is geselecteerd, en presteert

op dat niveau. Echt onderzoek naar de kwaliteit van advisering kan alleen in een experimentele setting, waarbij leerlingen met gelijke adviezen op verschillende niveaus starten. Vanzelfsprekend is dit ethisch gezien niet mogelijk."

Gelijke resultaten, ongelijke adviezen

Hoewel basisscholen meestal grondig adviseren, zijn er reële zorgen over gelijke kansen en de overgang po-vo. Uit onderzoek van onder andere de Onderwijsinspectie (2018) blijkt dat het voor kinderen met gelijke leerresultaten uitmaakt of hun ouders laag- of hoogopgeleid zijn. Kinderen van laagopgeleide ouders krijgen structureel een lager schooladvies dan kinderen met hoogopgeleide ouders. Nu de centrale eindtoets niet langer leidend is, is de invloed van (het opleidingsniveau van) de ouders op het schooladvies vergroot.

Bron: Staat van het Onderwijs 2018.

Diploma ouders van invloed op hoogte advies (bij gelijke prestaties)

Leerlingen met academisch geschoolde ouders hebben 20 tot 30 procent meer kans om een advies te krijgen dat hoger ligt dan hun toetscore en 20 tot 30 procent minder kans om een lager advies te krijgen dan leerlingen waarvan ouders geen, een mbo 1- of een mbo 2-opleiding hebben. Bijstelling verkleint het verschil in onder advisering iets, maar weinig.
Bron: Staat van het Onderwijs 2018.

Hoe kunnen we het tij keren? Denessen: "Stop met de vroege selectie. Dit is mijns inziens echt het belangrijkste als het gaat om kansgelijkheid en de enige echte oplossing voor de leerlingen. Ik roep de overheid, gemeenten en scholen op om hun maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. Leerlingen samen laten leren is noodzakelijk, voor gelijke kansen

maar ook voor integratie, burgerschapsvorming en leren samenleven in een pluriforme maatschappij."

Het selectiemoment wordt verlaat door brede brugklassen waar leerlingen met verschillende schooladviezen voor één of meerdere jaren door elkaar zitten. De overheid kan de brede brugklas verplicht stellen voor vo-scholen, al ligt het nu niet in de lijn der verwachting dat dit gebeurt. Op lokaal niveau kan een gemeente het voortouw nemen en de schoolbesturen gezamenlijk oproepen om brede brugklassen aan te bieden. Als alle scholen in een regio hiervoor kiezen, reguleer je de concurrentie tussen de vo-scholen. Er zijn voorbeelden van Nederlandse vo-scholen, zoals OSB Bijlmer, die zelfstandig kiezen voor brede brugklassen en in die periode goed en motiverend onderwijs bieden. Andere vo-scholen kunnen hier een voorbeeld aan nemen.

Doekjes voor het bloeden

Zolang brede brugklassen niet de norm zijn, kunnen po- en vo-scholen binnen het huidige systeem werken aan gelijke kansen. "Het zijn doekjes voor het bloeden, maar er is ruimte voor verbetering", aldus Denessen. De hieronder genoemde adviezen aan het po over het geven van het schooladvies zijn ook van toepassing op de leerlingbespreking in het vo.

1. Optimisme in advisering loont

Overadvisering betekent dat een leerling een hoger schooladvies krijgt dan op basis van schoolprestaties aangenomen zou mogen worden. Dit kan negatieve gevolgen hebben voor de leerling, omdat het de kans op tegenvallende onderwijsresultaten vergroot. Denessen stelt echter dat leerlingen gebaat zijn bij optimisme als het gaat om advisering en plaatsing in het vo. "De grenzen tussen de verschillende onderwijsniveaus zijn niet zo scherp als er wordt gedacht en er is sprake van grote overlap in

"Leerlingen zijn gebaat bij optimisme als het gaat om advisering en plaatsing in het vo"

de prestaties van leerlingen van verschillende niveaus. De scores op begrijpend lezen van de beste vmbo-b leerlingen liggen bijvoorbeeld hoger dan die van de zwakste leerlingen in het vwo." Tel daar het *selffulfilling prophecy* aspect bij op en je kunt stellen dat optimisme loont: het plaatsen van leerlingen op een hoger niveau dan het advies, zal in veel gevallen succesvol zijn.

2. Adviseren in teamverband

Leerkrachten baseren het schooladvies op de leerprestaties van de leerlingen en op hun beoordeling van 'zachte' factoren, zoals concentratie, motivatie en doorzettingsvermogen. In de weging van deze zachte factoren waar geen objectieve data voor beschikbaar zijn, bestaat het risico dat groepsstereotypering het advies beïnvloedt. Dit is nadelig voor kinderen met een migratieachtergrond en/of laagopgeleide ouders, omdat de groepsstereotypering en de (onbewuste) vooroordelen over hen negatief kunnen uitpakken.

Het is belangrijk dat leerkrachten zich hiervan bewust zijn en hiervoor waken. Scholen kunnen het adviseren beter reguleren door altijd te adviseren in teamverband en de weging van de zachte factoren zo expliciet mogelijk te formuleren. Hanteer een *growth mindset* en spreek elkaar aan op stigmatiserend taalgebruik, zoals 'Dit is een typische vmbo-leerling'. Denessen: "Kinderen hebben geen 'niveau'. Het onderwijs dat zij krijgen en de taken die zij uitvoeren, die hebben een niveau. Je kunt over jezelf ook niet zeggen dat je één niveau hebt; dit verschilt per moment en bij wat je aan het doen bent. Ontdoe jezelf van dit hokjesdenken als je over leerlingen spreekt."

3. Een kwetsbare thuissituatie van een leerling mag niet van invloed zijn op het schooladvies

Welke factoren er naast de eindtoets meespelen bij een schooladvies, ligt niet vast in beleid. Scholen maken hierin eigen keuzes. Wanneer scholen kenmerken van het gezin laten meewegen in het advies, krijgen kinderen met vergelijkbare capaciteiten niet dezelfde kansen in het vo. "Met het oog op het bevorderen van kansen-gelijkheid heeft het de voorkeur dat leraren een ongunstige thuissituatie niet te zwaar wegen in het advies, maar nadenken over het nemen van compenserende maatregelen voor de betreffende leerlingen, zoals het inschakelen van hulp van een externe organisatie, bijvoorbeeld School's Cool" (Buijs & Denessen, 2018).

4. Een onderwijsinhoudelijke en organisatorische doorgaande lijn

Een doorgaande lijn van po naar vo betekent dat de po- en vo-scholen (inhoudelijk) samenwerken en/of hun onderwijsaanbod op elkaar afstemmen. Een doorgaande lijn versoepelt voor leerlingen de overgang van po naar vo. Po- en vo-scholen die elkaar goed kennen, kunnen ervoor zorgen dat ze meer kennis hebben over elkaars onderwijs- en ondersteuningsaanbod en kunnen de inhoud van het onderwijs afstemmen, zowel de leerstof als studievaardigheden, zoals omgaan met huiswerk. Po en vo kunnen ook samenwerken en uitwisselen als het gaat om bijscholing en professionalisering. In het po is er bijvoorbeeld veel kennis over taalonderwijs en het inhalen van onderwijsachterstanden, waar het vo van kan leren. Om een doorgaande lijn te realiseren, is het noodzakelijk dat het schoolbestuur hiervoor aandacht heeft en dit faciliteert.

Bronnen

Inspectie van het Onderwijs (2018).

Onderwijsverslag De Staat van het Onderwijs 2016-2017. Rapport beschikbaar : onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2018/04/11/rapport-de-staat-van-het-onderwijs. Interactieve web versie beschikbaar: destaatvanhetonderwijs2018.nl

Buijs, E., Denessen, E. (2018). *De overgang Po-Vo in Nijmegen*. Nijmegen: Behavioural Science Institute, Radboud Universiteit.